

Modernt om moderniteten

Rasmus Wærn

Artikeln är en kommenterad bibliografi över det senaste decenniets litteratur om modernismens och modernitetens historia.

EFTER MODERNISMENS ARKEBUSERING har man rotat i liket för att se vad det egentligen var för kreatur. Det sista decenniets texter om modernismen och moderniteten har varit befriade från upproret och kunnat närma sig det moderna projektet med större sympati, kanske till och med nostalgi. Dess uppgång och fall har inspirerat mängder av sociologer, litteraturvetare, idéhistoriker, etnologer, konstvetare och arkitekter till analyser. Eftersom ingen bestämt kan säga vad "modernt" egentligen innebär, är fältet fritt för egna konceptions- och dödsbegrepp. I dess mer absurda konsekvenser skulle modernismen vara död redan innan den föddes. Denna odogmatiska inställning har resulterat i en fascinerande litteratur.

Den lista som följer syftar till att ringa in de frågor, kring vilka diskussionen om det moderna kretsat sedan 1980. Kommentarererna gäller böckernas ämnesval. Inte deras innehåll. En kritisk diskussion om karaktären på 1980- och 1990-talens modernismdebatt ligger utanför uppsatsens ramar, men kommer troligen att generera åtskillig forskning i nästa århundrade. Urvalet är personligt och godtyckligt, men håller sig i första hand till böcker som diskuterar begreppet och inte så mycket om dess estetiska och sociala aspekter. Definitionsfrågan hamnar på så vis i centrum, och de flesta böckerna ägnar sig åt formuleringsfasen, fram till och med 1930-talet. Att klämma in hela den västerländska historien från renässansen och framåt under en och samma definition på det moderna blir dock absurt, som **Søren Dupont** påpekar i sin uppsats om Rousseau i uppsatssamlingen *Det moderna: Från Rousseau till Habermas* (Arbejdsrapporter fra NSU nr 24, 1985). Rousseau är knappast modern, däremot var han modern. För att hålla isär begreppen prövar Dupont en modell där det egentligt moderna, 1800- och 1900-talen, föregicks av det traditionellt moderna, vilket i sin tur hade sitt ursprung i renässanshumanismens potentiella modernitet. De övriga uppsatserna i boken behandlar Adorno, Durkheim, Marx och Habermas, vilka samtliga ställt sig frågan om modernitetens karaktär och universalhistoriska innebörd.

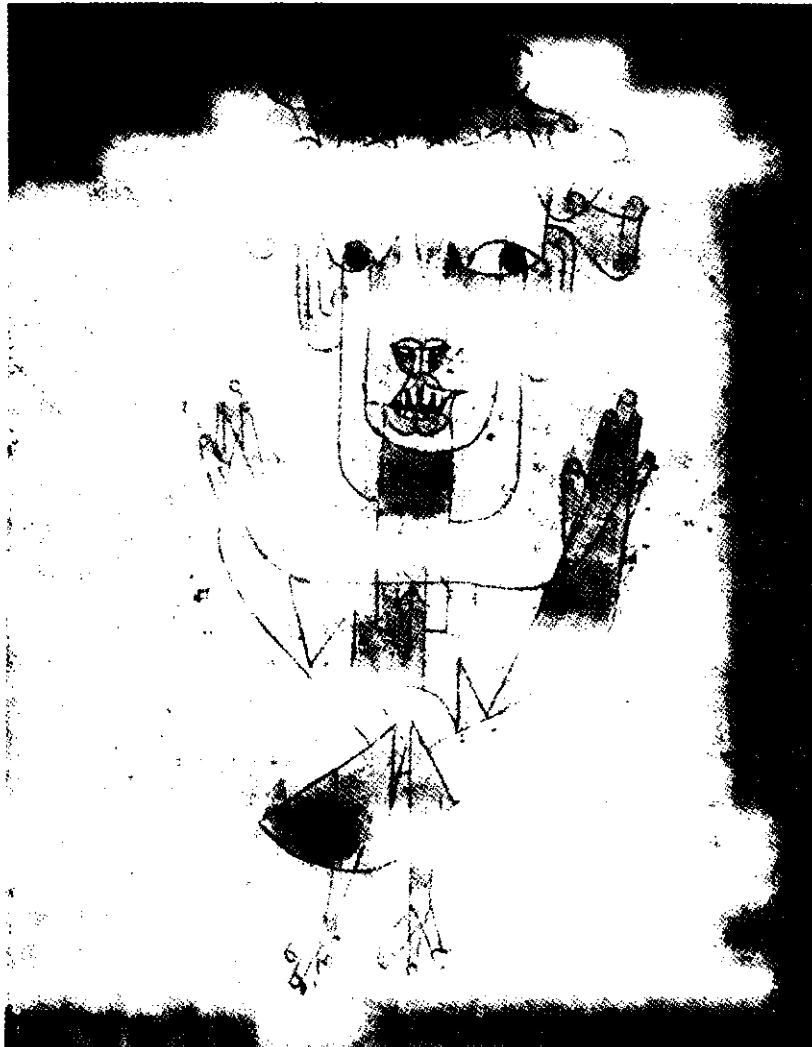
Rasmus Wærn,
Arkitekturens teori och
historia, CTH

En annoterad bibliografi över 1980- och '90-talets böcker om det moderna projektet bör dock ta avstamp i ett par nyutgivna veteraner. *Borgerlig offentlighet* av **Jürgen Habermas** (Arkiv 1990 [1962]) har varit en viktig ingång till 1800-talets tänkande. Trots att den skrevs för trettio år sedan, har dess betydelse inte klingat av. 1990 kom den ut på nytt med ett nyskrivet femtiosidigt förord, där Habermas bl. a. konstaterar att empirin gett hans teorier rätt. I en utförlig inledning ger Mats Dahlkvist en presentation av bokens teman, där Habermas' tänkande om det offentliga rummet och bostadens förändring under borgerlighetens strukturomvandling, dock inte fått plats. Orginaltiteln *Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der Bürgerlichen Gesellschaft* ger litet andra associationer än den svenska titeln. "Urban offentlighet" kunde vara en alternativ titel, som antyder dess relevans för arkitekten.

Tolkningarna av Habermas överträffar redan hans egen rikliga produktion. En ofta använd introduktion till Habermas offentlighetsteori finns i de två sociologerna Mats Franzéns och Eva Sandstedts avhandling: *Grannskap och stadsplanering: Om stat och byggande i efterkrigstidens Sverige*. (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Sociologica Upsaliensia 17, 1981.)

Veteran nummer två är *Paris, 1800-talets huvudstad* av **Walter Benjamin** (Symposion 1990) som skrevs på 1930-talet men utkom postumt först 1982. Benjamins stora arbete är ett oavslutat verk, men har ändå fått stor uppmärksamhet sedan det publicerats. Walter Benjamin var tysk jude, en melankolisk kulturkritiker som satt på Paris' bibliotek och caféer och skrev högar med anteckningar under arbetsnamnet "das Passagenwerk". 1800-talsstaden är fokus för Benjamins iakttagelser, och i synnerhet dess passager, de glasövertäckta gallerier som florerade från 1820-talet och under resten av seklet. Passagerna blir för Benjamin sinnebilderna för 1800-talet. Rum som, likt drömmar, inte har någon utsida. Passagearbetet är i högsta grad modernitetshistoria. Dess fragmentariska struktur med spridda noteringar stegrar snarast uttrycket. Här rör man sig inne i 1800-talsstaden, i synnerhet kring kvarteren vid Palais-Royal, bland speglar, mode, prostitution, spel, järnkonstruktioner, boulevarder, drömmar och pengar.

De flesta böcker om modernismen inom arkitekturen rymmer en inledande diskussion om vad modernism och modernitet är. Läser man Henry-Russel Hitchcock och Philip Johnsons beskrivning av modernismen som stil från 1932, slås man av den slutgiltiga tonen. Efter ett långt sökande var man nu framme. 1800-talets och det tidiga 1900-talets ändlösa sökande efter det moderna uttrycket ter sig idag som mer genuint modernistisk än 30-talets fixerade stil. 40-talets svenska uppmjukning av modernismen var heller inget försök att modernisera modernismen, utan snarare en slags kritik. Man hade blivit postmodern.

Angelus novus av Paul Klee (1920).

Men modernitet kan inte ställas mot tradition rakt av. Placeras modernism och tradition på var sin ände av en axel, bör man komplicera bilden med en korsande axel som spänner mellan t. ex. rationalitet och känslsamhet. Det finns, inte minst inom arkitekturen, såväl rationella traditionalister som känslsamma, eller romantiska, modernister. Trots arkitekternas dubbla roll, att verka både för förnyelse och tradition, har ingen ännu gett sig i kast med att definiera och diskutera vad modernt är enbart utifrån den byggda miljön.

Kenneth Frampton inleder sin bok *Modern Architecture – a critical history* (Thames & Hudson 1980 (1985) med en av Benjamins mest citerade stycken, som förtjänar att spridas ytterligare:

”Det finns en bild av Klee som heter Angelus Novus. Den framställer en ängel, som ser ut som om han stod i begrepp att

avlägsna sig från något som han stelt betraktar. Hans ögon är uppspärade, hans mun står öppen, och hans vingar är utspända. Historiens ängel måste se ut på det sättet. Han har sitt anlete vänt mot det förgångna. Där en kedja av händelser träder fram inför våra ögon, där ser han en enda katastrof som oavslutligt hopar ruiner och slungar dem för hans fötter. Han ville nog gärna dröja kvar, uppväcka de döda och sammanfoga det som slagits i stycken. Men från paradiset blåser en storm, som gripit tag i ängelns vingar och är så stark att han inte längre kan sänka dem. Denna storm driver honom oemotståndligt in i framtiden, som han vänder ryggen, alltmedan ruinhögen framför honom växer upp i himlen. Det som vi kallar framåtskridande är denna storm.” (Ulf Peter Hallbergs översättning.)

Arkitekturens dubbelhet som både orsak och verkan skildrar Frampton med pregnans och insikt. Den modernistiska arkitekturen föddes av det moderna samhället, och forcerade samtidigt moderniseringen av det. Framptons bok är det mest ambitiösa försöket att täcka in hela 1900-talet som gjorts sedan Pevsner. Den kompakta texten lämnar dock inte mycket utrymme åt förklaringar. Det framgår tydligast i avsnittet om det skandinaviska. Klara skola och Liselund blixtrar okommenterat förbi.

Begynnelsen av ett skede har alltid en särskild lockelse. Upplysningstiden brukar vara den vanliga utgångspunkten för en definition av det moderna. Frampton inleder med barocken och med Piranesi. *Cosmopolis – The Hidden Agenda of Modernity* (Free Press 1990) av idé- och vetenskapshistorikern **Stephen Toulmin** flyttar dock positionerna ytterligare bakåt, till renässansen. Det fanns ett fritt och odogmatiskt tänkande på Rabelais', Shakespears och Montaignes tid, som kvävdes under Descartes' och Newtons motrenässans. För Toulmin blir denna motsättning utgångspunkten för en kritisk diskussion om den västerländska vetenskapstraditionen. De arkitektoniska resonemangen hänger tyvärr ganska löst utanpå, som för att fjädra tankarna. Det tvärvetenskapliga anslaget slår bakut. En erfarenhet som Toulmin dock verkar dela med de flesta författare, är att moderniteten hänger intimt samman med stadskulturen.

Den brittiske historikern **Paul Johnson** ställer modernismens födelse betydligt längre fram i tiden. *The Birth of the Modern – World Society 1815-1830* (Harper Collins 1991) är en kavalkad av anekdotiska fakta som beskriver de femton första åren efter Napoleonkrigets slut. Vari det moderna egentligen består, och om huruvida detta verkligen uppstod just vid tiden efter Napoleon, överlättes till läsaren att avgöra. Johnson beskriver ett ovanligt dynamiskt skede i historien, där mängden av nyheter i sig motiverar titeln.

Litteraturen om modernismen kretsar gärna kring dubbelheten i dess natur. **Marshall Berman**s bok från 1982 *Allt som är fast förflyk-*

tigas (Arkiv förlag. Se *TfA* 1989:4 samt *Ord och Bild* 1988:3 där Berman själv kommenterar boken) är kanske den som hittills tagit itu med frågan om vad det som egentligen karaktäriserade de moderna idéerna på det mest genomgripande sättet. Det enda som är bestående i moderniteten är förändringen. Ett modernt tilltag är alltid havande med sin motsats, och att vara modernist innebär att göra sig hemma-stadd i denna strömvirvel. Men den som tillägnar sig det moderna imperativet – förändra – blir i Bermans ögon också nihilist. Mot nihilismen kan man ställa romantiken, som ofta var långt mer rationell än vi sett den. Bland arkitekterna fanns en stark, nästan romantisk, tro på möjligheten att kontrollera den moderna stadens framväxt.

”Under en kort period vid 1800-talets slut, mellan eklekticismens sökande och sekelskiftets värdeupplösning framstod återföreningen med ’de samlade fragmenten av lycka’ ur historien som möjlig. Redan 1896, i sin arkitekturöversikt, var Clasons optimism från ett decennium tidigare redan borta: ’Kunskapen hava vi vunnit, men paradiset portar äro för oss alltid stängda.’ Upplysningens och teknikålderns syndafall var det oundvikliga faktum som 1800-talets kritiska arkitekter försökt hantera, och Clason tycktes redan ha förlorat något av optimismen kring den farkost som Hazelius och han höll på att uppföra på Djurgården.”

Orden är **Johan Mårtelius**, hämtade från avslutningen på hans avhandling *Göra arkitekturen historisk. Om 1800-talets arkitekturtänkande och I G Clasons Nordiska museum* (ArkitekturMuseet 1987) och återkallar något av Walter Benjamins dubbelbottnade attityd till framåtskridandet. Boken behandlar Nordiska Museets tillkomst och beskriver 1800-talet på sina egna villkor, utan att leta efter de tendenser som ledde till modernismen. Därigenom tecknas modernitetens historia kanske ändå tydligare. Här beskrivs en del av den ’stora’ 1800-talstraditionen, dess öppenhet och låsningar.

1800-talets position i svensk forskning har förstärkts betydligt under det senaste decenniet. I ett av de senare tillskotten möter vi Tok-Ivan. Han hade valkar på händerna som bevis på att han levde på sitt eget och inte andras arbete. När arbetsdagen var slut kunde han slå sig ned med en bok, eller rent av skriva en, men inte förr. Hade inte Tok-Ivan, alias Leo Tolstoj, gjort detta, hade hans moraliska revolt aldrig fått kraft som modernismkritik. Nu var han tvungen att bemötas, och det mötet, bland många andra, mellan moderniteten och dess veder-sakare skildras i boken *Motströms – Kritiken av det moderna* (red. Erland Sellberg & Staffan Källström) som kom ut på Carlssons förlag våren 1991. Såsom nykommen svensk bok bör den ges en utförligare presentation.

Boken är en festskrift till Nils Runeby, professor i idéhistoria vid Stockholms universitet. De fjorton författarna har alla verkat som

forskare eller lärare vid hans institution. Här bjuds på episoder om personer som under 1800- och 1900-talen på något vis konfronterades med det nya samhället. Den moderna människan fick det fria valet. Det tvingade henne också till ställningstaganden. Det moderna livet kom att tillhöra dem med beslutskraft. För många, i boken rent av alla, blev denna frihet till ett nytt tvång som det gällde att värja sig mot. Kritiken mot det moderna blev därför synnerligen dubbelbottnad. Kritiken är själv en del i moderniteten.

Träffbilderna på det moderna är breda, och boken kan med fördel läsas i fragment. Roger Qvarsells uppsats om Carl Malmsten, "Konsthantverkaren som samhällskritiker", är den som kommer arkitekturen närmast. Där tecknas Malmstens idé om det traditionella som utopi. Skälen till Malmstens idylliserande av gångna tider var ofta desamma som funktionalisternas. Han upprördes över vilka torftiga miljöer den snabba industrialiseringen och urbaniseringen skapat. Åren runt 1930 var Carl Malmsten en av de främsta kritikerna av funktionalisternas program och en viktig orsak till att interiörerna på Stockholmsutställningen bara blev en modenyck.

Under rubriken "Socialism och klassicism" behandlas socialisten Erik Hedén, en hängiven klassiker och filolog, som hade Byrons dikter i ryggsäcken på fjället. Under det tidiga 1900-talet värjde inte socialismens företrädare för den klassiska bildningen och det antika kulturarvet. Paradoxa finns på nästan varje sida, möjligtvis med undantag för den kria som behandlar de kulturkonserverna studentrörelserna i Sverige på 1920-talet, som samlade förvånansvärt stora skaror bakom sin paroller mot demokratisering och massvälde. Här handlade det om en renodlad front mot allt vad modernt hette.

Författarnas *espr* varierar i fas med ämnets intresse. Artikeln om den unge prästen Paul Göhre, som för hundra år sedan wallraffade bland fabriksarbetarna i Chemnitz, överträffar det mesta i genren. Här finns också belysande kapitel om kvinnorörelsens klivna roll, där man inte ville förlora det gamla för att vinna det nya. Ett senare fenomen behandlar en av antologins redaktörer, Staffan Källström, i artikeln "Nihilism och människovärde". Var en nihilistisk inställning hållbar i en värld där rätten blev allt mer godtycklig? Bokens andra redaktör, Erland Sellberg, beskriver i bokens sista uppsats hur Solbergaprostens Ringius manade sin församling att noga passa sig för det "stycke av helvetesvägen" som drogs fram genom pastoratet 1907. Det handlar om Bohusbanan, men inte heller denne schartauan kan helt fördöma detta moderna påfund. Det är ju trots allt en del av Guds underverk.

Texterna i "*Motströms*" bildar ingen sammanhängande enhet. Om man ändå läser den från pärm till pärm får man ett tvärsnitt av den specifikt svenska situationen. Här fanns en ämbetsmannatradition, och en grundmurad föreställning om att utvecklingen kunde styras rationellt.

Med det moderna som historiens segrare, kan titeln "Motströms" verka subversiv snarare än konservativ. Att gå mot strömmen innebär ju trots allt någon form av rörelse, om än långsam. Frågan är till och med om inte den rörelse stillastående beskriver relativt strömmen, är större än att flyta med, hur fort det än går?

Var historikern **Detlev Peukert** placerar den "klassiskt moderna" epoken framgår redan av titeln: *The Weimar Republic: the crisis of classical modernity* (London 1991). Tysklands alla kriser under nittonhundratalets första decennier visar modernitetens sanna janusansikte. I osäkerhetens era firar såväl entusiasmen som ångesten triumfer. De motsatser som låg i den klassiska moderniteten gjorde samhället ytterligt labilt och var en förutsättning för "den tyska katastrofen". Katastrofen efter framåtskridandets storm, som Benjamin skulle uttryckt det.

På Chalmers i Göteborg pågår för närvarande ett par forskningsprojekt med anknytning till modernitetsdefinitioner. **Lars Jadelius** har arbetat vidare på tankarna i sin avhandling *Folk, form och funktionalism. Om allmänt och gemensamt i offentlighetens arkitektur – med utgångspunkt från Helsingborgs konserthus*. (CTH 1987) Jadelius försöker ringa in karaktärer hos den offentliga arkitekturen genom att definiera begreppen, ett analytiskt-filosofiskt angreppssätt. Han ansluter mer än någon annan arkitekturforskare till Habermas, och förnekar heller inte modernismen. Tendensen i Jadelius' arbete är att vilja "modernisera modernismen", att med dess egna medel förhindra den fragmentering av staden som följt i dess spår. **Sten Gromark** som i flera år arbetat med den moderna bostadens gestalt och uttryck, har under 1991-92 också hållit i en kurs på Chalmers om modernismens rötter. Delar av denna bibliografi utgår från kursens litteratur. Gromarks forskning pendlar mellan arkitekturens förmåga att befria eller beslä. I *Fängslande arkitektur* (BFR/Korpen 1987) behandlas den disciplinära bostadens ursprung i det franska 1800-talet. I ett pågående forskningsprojekt utvecklas modernismens dilemma, förlusten av subjektet. Hyreskasernen, basen i vår bostadsstock, svarar gott mot människans behov, men dåligt mot hennes begär. De svenska förhållandena relaterar Gromark i första hand mot de franska, där Eleb-Vidal är den viktigaste referensen.

"Det moderna projektet antas vara överståndet. Men innan vi kastar detta projekt på historiens sophög, ska vi kanske fråga vad innebar det?" Det är **Margareta Bertilsson** som undrar, och i sin bok *Slaget om det moderna* (Symposion 1987) försöker hon ge sitt svar. Bertilsson är liksom Gromark sociolog, och boken består av essäer, där Max Weber, Durkheim och Habermas är några av dem som utsätts för kritiska studier. Mot hennes antagande kan man invända att det fortfarande byggs modernistiskt i hela världen, och genren modernismkritik finns också kvar, som **Witold Rybczynski** visade med boken *Hemmet* (Bonniers 1988). "Arkitekterna och deras stödtrupper prisade

Esprit Nouveaus moraliska egenskaper men för mannen på gatan var det bara ännu en obehaglig, men oundviklig, biprodukt av den moderna livsstilen, som trafikstockningar eller plastgafflar”.

Sociologerna har blivit de som bekymrat sig mest för frågan om vad det moderna egentligen innehåller. Två som ägnat sig så gott som uteslutande åt frågan är Shmuel Noah Eisenstadt och Zygmunt Bauman. Att de är judar är inte utan betydelse. Eisenstadt är verksam i Israel, en stat som i sig själv uttrycker det moderna samhällets konflikter. Han har skrivit flera böcker om modernitet och modernism, bl. a. *Modernization: Protest and Change* (1966) och *Tradition, Change and Modernity* (1973). I verket *Patterns of modernity* (Frances Pinter, London 1987) har han samlat ett stort antal, mestadels judiska, forskare, till att ge sin bild av moderniteten och vad den innebär i olika delar av världen. De mest frapperande exemplen på det moderna samhällets förändrande kraft hittar man utanför Europa, där dess barn USA, Kanada och Australien visar förvånansvärt skilda utvecklingsvägar. *Patterns of Modernity*, som egentligen är en sammanställning av ett symposium i Jerusalem 1985, är uppdelad i två band, *The West*, samt *Beyond the West*. Uppdelningen understryker utgångspunkten att moderniseringen utgått från Europa, en insikt som redan Marx betonade. Mest dramatiskt möter man detta i Japan, som i ett slag gick från feodalsamhälle till modern stat, men här behandlas också islam, Ryssland och tredje världen. Författarna är huvudsakligen sociologer och historiker. Arkitektur och stadsplanering har inte blivit föremål för särskilda studier i detta arbete.

Zygmunt Bauman framställer förintelsen som en visseligen horribel, men ändå fullt legitim konsekvens av moderniteten i boken *Auschwitz och det moderna samhället*. (Daidalos 1989) Med det rationella i moderniteten, som redan Weber kritiserade, förklarar Bauman det till synes irrationella med en nästan outhärdlig insikt. Ämnet kan tyckas ligga långt bort från arkitekturforskningen, men Baumans bok borde vara angelägen för alla som intresserar sig för det moderna samhället.

Förra året kom Bauman ut med *Modernity and Ambivalence* (Polity Press 1991). Moderniteten, skriver Bauman där, är en gäckande kvasi-totalitet, en vacklande ordning, tvilling med kaos. Bauman syn på moderniteten liknar Bermans, men han beskriver den utifrån en språkfilosofisk och sociologisk utgångspunkt. Om modernitet handlar om att skapa ordning, är ambivalensen modernitetens spillprodukt. Kriget mellan dessa syskon beskrivs bl. a. genom exempel på problematiken kring de tyska judarnas assimilation.

Arkitektoniska konsekvenser av modernismens rationella sida har Lisa Brunnström, arkitekt och konsthistoriker i Umeå, utforskat i sin avhandling *Den rationella fabriken*. (Dokuma 1990) Titeln till trots är poängen med boken inte att visa hur fabriker planerades rationellt

efter Fredrick Taylors och Henry Fords idéer, utan hur dessa idéer överfördes till arkitekturen i övrigt.

Amerikanen **Robert B. Pippin** har med *Modernism as a Philosophical Problem. On the Dissatisfactions of European High Culture*. (Basil Blackwell 1991) trängt sig in i moderniteten genom att läsa Kant, Hegel, Nietzsche och Heidegger. En kvartett som kom att dela besvikelsen över det att moderniteten inte kunde leva upp till förväntningarna. Intresset fokuseras på 1800-talet, med sin "romantiska" syn på moderniteten, och ställs mot dagens postmodernistiska modernismsyn. Tankarna är desamma som i många av de andra böckerna. Moderniteten ringas in med termer som nihilism, individ och kollektiv, och i botten finns en skepsis till att det moderna projektet verkligen skulle vara så överståndet som en del vill göra gällande.

Vill man förstå vad som gjort samhället modernt, vad som betingat dess förändringar, är en historie-materialistisk attityd nästan oundviklig. Postmodernismens försök att förstå tillvaron genom att studera relationen mellan språket och verkligheten tillbakavisas av **David Harvey** som i sin senaste bok *The Condition of Postmodernity* (Oxford Blackwell 1989) använder marxismens fullt vitala tankeapparat för att beskriva såväl det moderna som det postmoderna. Harveys analys är skärpt och tydlig, bland annat genom sin dialektiska metod, där den rationella ('Fordist' i Harveys terminologi, efter Henry Fords metoder) moderniteten ställs mot den flexibla postmoderniteten. Harvey har skrivit flera böcker om den moderna staden bl. a. *Social Justice and the City* (Oxford Blackwell 1988) samt *The Urban experience* (Oxford Blackwell 1989).

En biografi om modernitetslitteraturen är dömd att vara ofullständig och godtycklig, liksom moderniteten själv. Listan speglar mest min egen provisoriska föreställning om hur det moderna kan definieras, där modernistens "nu" får sin giltighet som morgondagens livmoder, och inte som en fullkomning av gårdagen. Listan kan utan vidare förlängas till det dubbla utan att gå utanför ämnet. Här saknas t. ex. både Tore Frängsmyrs och Frykman/Lövgrens böcker. Här kunde även idéhistorikern Martin Kylhammars bok om Strindberg och Heidenstam *Maskin och idyll* (Tema T, Linköping & Liber 1985) samt *Den okände Sten Selander. En borgerlig intellektuell* (Akademeja 1990) fått plats. Andra har presenterats i *TfA* tidigare, såsom Yvonne Hirdmans bok *Att lägga livet tillrätta – studier i svensk folkhemspolitik* (Carlssons 1990, se *TfA* 1991:4) Föutom sin studie i social ingenjörskonst ger den också en introduktion till några av det tidiga 1800-talets utopister; Saint Simon, Charles Fourier och Robert Owen. Arkitekturteoretikern Manfredo Tafuri har också behandlat moderniteten, i t. ex. *History of Italian architecture, 1944-1985* (MIT Press 1989) och *Modern architecture* (London Faber 1986).

Strävandet efter förändring blir den röda tråd som binder samman de modernismdefinitioner som presenterats. Skall men lägga en start-

punkt för det tänkandet ser jag brottet mellan medeltid och renässans som det rimligaste. Lite hårddraget skulle det moderna projektet i så fall kunna fira 500 år i år. När Columbus presenterade nya världen var det ett av många avgörande uppbrott från den statiska världsbild som behärskat tänkandet dittills.

Vad är moderniseringens mål? Den brittiske historikern Peter Gay definierar moderniteten i termer av frihet – frihet från godtycklig maktutövning, åsiktsfrihet, handelsfrihet, frihet att utveckla sin talang, friheten att välja sin egen väg i livet. Att vi inte nått särskilt långt i denna frihetssträvan är tydligt, men det är också klart att denna strävan omfattar nästan alla människor på jorden. Så blir också jordens kulturer allt mer lika, om än samtidigt allt mer ojämlika.

Men där finns också andra idéer bakom det moderna projektet. Under upplysningstiden blev tankarna framåtriktade. Lycka och nytta blev mål att sträva mot. Men under artonhundratalet kompliceras bilden. Vad var utopisternas "fjärilsdrift", med Hirdmans ord, annat än en frustration över samhällets mångfald? De försökte skapa modeller för att hantera den uppsjö av verksamheter som hörde det moderna livet till. Tusenkonstnären är i högre grad en 1800-talsmodernist än en renässansmänniska. Renässansmänniskan skulle behärska alla sköna konster, men behövde inte vara bevandrad i barnuppfostran, fiske, förvaltning och sömnad dessutom. Modernisten skall dessutom inte bara behärska sin samtid, utan även framtiden.

Att finna sig tillrätta i vårt moderna "nu" är tillräckligt svårt, utan att framtiden behöver blandas in. Att umgås med sin omvärld i presens och imperfekt på en gång verkar omöjligt. Om "att inte se tillbaka" var koden till ett modernt liv, blev återerövringen av historien det postmoderna projektet. För att sy ihop dessa motsatspar till en livshållning för tjugohundratalet fungerar varken ironi eller nihilism. Ekosystemets krav på förnyelse av vår livsföring mot permanentare system har dessutom ställt moderniteten inför sitt kanske allvarligaste hot. Att baxa moderniteten genom den krisen blir troligen nyckeln till det moderna samhällets överlevnad.

Att moderniteten är det enda som kan rädda det moderna samhället från sammanbrott kan låta som en truism, men ser man till arkitekturen verkar modernismen inte särskilt modern, i bemärkelsen föränderlig. Endast modernismen bygger hus med en närmast geologisk varaktighet. Det moderna huset är ett engångshus, som samtidigt är rotat två plan under mark med tonvis av betong. Ingen lämplig struktur för ett samhälle i permanent förändring.

Rasmus Wærn, arkitekt
SAR, doktorand vid Arkitekturens teori och historia, CTH.